

Мирончук Н.М. Основні аспекти самоорганізації навчально-професійної діяльності майбутніх викладачів // Професійна підготовка фахівців у системі неперервної освіти: зб. наук. праць / за ред. проф. С.С. Вітвицької, доц. Н.М. Мирончук. – Житомир: ФОП Левковець, 2015. – С. 168-172.

*Н. М. Мирончук, кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

Основні аспекти самоорганізації навчально-професійної діяльності майбутніх викладачів

Сучасні фахівці, окрім знань і високого рівня кваліфікації, повинні мати сформовані уміння взаємодіяти у нестандартних ситуаціях, критично мислити, працювати з різними джерелами інформації, обирати ефективні способи поведінки в конкурентному середовищі, бути здатними до неперервної самоосвіти, самоудосконалення, розвитку професійної кваліфікації, пошуку і реалізації нових, ефективних форм організації професійної освіти та професійної діяльності. Такі вимоги актуалізують потребу самоорганізації суб'єктів освіти як інваріанту цілісного процесу організації професійної освіти і професійної діяльності.

Створення умов для професійного саморозвитку й самовдосконалення педагогічних працівників задекларовано у державних документах, зокрема Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Наказі МОН № 665 від 01 червня 2013 року «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів».

Самоорганізація розглядається у зв'язку з різними аспектами професійної діяльності, до числа яких належать: формування навичок здійснення професійної діяльності, організація самостійної роботи студентів, формування й удосконалення самоосвітньої діяльності, самовиховання, самореалізація особистості в діяльності (О. Демченко, І. Донченко, А. Марченко, І. Ральникова, Т. Новаченко та ін.). Проблеми самоорганізації розглядаються у соціології (зокрема, Л.Бевзенко, В.Василькова, І.Пригожин). Названі автори розглядають самоорганізацію як утворення та розвиток керованих «зсередини» підсистем, різних за напрямками діяльності та тривалістю існування у часі. В.Бабинцева, В.Литвинович, Т.Морозова, В.Овчинникова досліджують соціальну самоорганізацію студентства.

А.М. Марченко робить спробу виявити механізми соціальної самоорганізації студентів, її основні форми, сфери та наслідки, а також чинники соціального престижу соціальної самоорганізації студентів в університетському середовищі, які, зокрема, поділяє на зовнішні й внутрішні, об'єктивні й суб'єктивні, основні й додаткові. До зовнішніх чинників автор відносить політичну ситуацію в країні (наявність політичних свобод, ступінь стабільності політичної системи) та політичну ситуацію в світі (студентська активність, часто протесаного характеру, в різних країнах). Внутрішні чинники студентської самоорганізації – політика університету (орієнтація на розвиток студентської активності та самоорганізації, дотримання прав і свобод студентів тощо), попередній досвід студентської самоорганізації в університеті. Всі вказані чинники за своєю природою є відносно об'єктивними; до суб'єктивних належать індивідуальні настрої студентів, їх ставлення до окремих студентських організацій та самоорганізації загалом. До обох видів чинників впливу на студентську самоорганізацію належать ресурси, які надаються учасникам студентських об'єднань (інформаційні, фінансові, соціальні тощо).

Попри це, актуальність проблеми самоорганізації навчально-професійної діяльності засвідчують і результати аналізу психолого-педагогічних досліджень, практики студентів. Серед самоорганізаційних умінь, брак яких у себе визначають респонденти, недостатнє володіння раціональними прийомами і способами самоорганізації діяльності, невміння розподіляти час, відокремлювати головне від другорядного, нездатність делегувати завдання і т.п. З огляду на актуальність проблеми ставимо за мету з'ясувати основні характеристики та окреслити окремі аспекти самоорганізації навчально-професійної діяльності майбутнього викладача.

Самоорганізація діяльності – складний і тривалий процес послідовного вирішення постійно ускладнюваних життєвих ситуацій.

Ідеї самоорганізації у педагогіці застосовуються для осмислення педагогічних явищ, проектування і побудування моделей педагогічних систем, а також застосування в контексті ідеї управління, виховання і предметного навчання, розвитку методичної підготовки майбутніх педагогів.

Ідея пріоритетної ролі особистісних структур свідомості базується на синергетичному тлумаченні феномена самореалізації, що розуміється як здатність системи до самоперетворення в нову якість.

На думку С.В.Кульневича, педагогічна самоорганізація – це здатність вчителя до “самовирощування” своїх внутрішніх ресурсів – особистісних структур свідомості, що надають гуманний смисл його діяльності. Внутрішні ресурси потребують деякої зовнішньої ініціативи. У цьому зв'язку важливо підкреслити одне з методологічних положень

синергетики – в педагогічній діяльності завжди враховувати рівні об'єкта управління. Для прикладу, в організації процесу навчання в закладі освіти варто враховувати вплив таких параметрів, як рівень професійної підготовки викладачів; матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу закладу; досвід попередньої підготовки суб'єктів навчання, їх дисциплінованість та організованість та ін.

Це зовнішні чинники, які в різний час можуть мати різне значення, тому це змінні величини, що ускладнює завдання управління процесом освіти. Отже, відбувається процес організації, що пов'язаний із діями зовнішніх факторів у відношенні до процесу освіти.

При самоорганізації впорядковані зміни системи викликаються внутрішніми силами й факторами.

Дослідники Я. Ільїнська, Н. Дуднік, І. Ральникова розглядають самоорганізацію професійної діяльності як діяльність особистості, спонукувану та скеровувану цілями самокерування і саморегулювання своєї професійно значущої праці, яка здійснюється як система інтелектуальних дій, спрямованих на вирішення завдань самостійної організації й здійснення своєї праці; здатність особистості самостійно визначати мету та першочергові завдання, організовувати їх поетапне вирішення, контролювати цей процес та аналізувати одержані результати з метою подальшого розвитку, вдосконалення професійно необхідних рис характеру та здібностей для підвищення рівня професіоналізму майбутнього вчителя.

Подаючи самоорганізацію як один із компонентів професійно-особистісного саморозвитку особистості студента, вчителя, викладача, дослідники вказують на свідомий характер цього явища: особистість усвідомлює внутрішню мету діяльності, здійснюється взаємоузгодження та саморегуляція різних компонентів особистості як системи, відбувається усвідомлення, облік і вироблення ставлення до зовнішніх цілей і впливів, у результаті чого вони можуть набути або не набути внутрішньої значущості для особистості, а також здійснюється вибір особистістю подальшої поведінки, з огляду на ступінь важливості для неї внутрішніх і зовнішніх цілей, вибір ступеня активності та відповідних практичних дій для реалізації цих цілей.

Стверджуючи, що самоорганізація особистості опосередковується її психологічними характеристиками як суб'єкта та властивою людській психіці здатністю до рефлексування, І. Ральникова розглядає самоорганізацію в контексті рефлексивного проектування життєвих перспектив особистості. Концепція рефлексивного проектування життєвих перспектив особистості подається дослідницею як самоорганізація становлення життєвих перспектив, часу, способів, можливостей і умов для самореалізації їх у майбутньому. У цьому зв'язку людина продумує конкретні події та їх послідовність, часові інтервали та способи самореалізації. Проектуються також результати, отримувані на кожному етапі життєвого

шляху, які порівнюються із взірцем. За необхідності відбувається корекція проектування з метою наближення його результату до бажаного взірця [Ральникова, с. 105-106].

Суттєвими ознаками самоорганізації дослідники визначають такі: співвіднесеність засвоєних знань зі ставленням особистості до себе і до оточуючих, регуляція навчально-практичних дій, доцільності самовиявлення у навчально-практичній діяльності; оцінка, контроль, коректування майбутнього вчителя як особистості й суб'єкта діяльності.

Ще в процесі навчання у вищому навчальному закладі майбутньому педагогові слід виявити закономірності самовдосконалення, самокорекції й самоорганізації діяльності з урахуванням внутрішніх вимог – власних інтересів, потреб, бажань, прагнень, здібностей та можливостей, а також зовнішніх, які висуває до його особистості професія та суспільство.

Якості особистості можуть сприяти або протидіяти розв'язанню професійних завдань. Тому особливої актуальності набуває свідоме й емоційно позитивне ставлення майбутніх викладачів до професійної діяльності. Важливими шляхами професійного саморозвитку майбутнього викладача вищого навчального закладу є навчально-професійна діяльність (оволодіння досягненнями наук), самоосвітня діяльність, самовиховна діяльність, розвиток професійної самосвідомості, результативність яких визначається умінням самоорганізації студентами визначених видів діяльності.

Самоорганізація викладача виконує функцію активної діяльності. Гіпотетично можливо виділити такі етапи формування здатності особистості до самоорганізації діяльності. На стадії *адаптації* відбувається становлення організаційних умінь: студенти не спроможні виокремити причини невдач, прорахунків під час виконання різних завдань. Самооцінка є або завищеною, або заниженою. Студенти відчувають труднощі в самоорганізації або вважають, що краще працювати під керівництвом викладача. У них формуються навички самоусвідомлення, відбувається розвиток рефлексивних умінь, формування альтернативних способів вирішення педагогічних завдань. На цьому етапі студенти створюють і випробовують різні моделі організації навчальної та позанавчальної діяльності.

На стадії *диференціації* відбувається прояв індивідуальної неповторності, стилю самоорганізаційної діяльності, яка визначає рівень розвитку в конкретного студента таких якостей, як рефлексивність, критичність, організованість. Формуються навички саморегуляції навчально-практичної діяльності, вміння прогнозувати результати власної діяльності.

Стадія *індивідуалізації* в розвитку умінь самоорганізації діяльності студентів характеризується адекватною самооцінкою, стійкими навичками організації власної діяльності та самокерування. Стадія індивідуалізації відображає актуалізацію здатності

студентів до самостійної постановки й професійного вирішення теоретичних і практичних завдань, авторський стиль моделювання й організації педагогічної діяльності.

Стадія стійкої самоорганізації відображає адекватну самооцінку студента, високий рівень його самоорганізації та самокерування. На цій стадії розвитку самоорганізаційних умінь відбувається самоаналіз навчально-професійних та життєвих завдань, простежується чітка організація власної діяльності, раціональний розподіл життєвих сил та часу, актуалізується потреба в подальшому саморозвитку.

Таким чином, самоорганізація навчально-професійної діяльності є цілісним динамічним утворенням особистості, яке ґрунтується на педагогічній рефлексії, професійних знаннях, самоуправлінні власною діяльністю й спрямоване на професійне самовдосконалення майбутнього викладача й ефективної професійної діяльності. Удосконалення самоорганізаційних умінь відбувається поетапно й визначається низкою зовнішніх та внутрішніх чинників впливу.

Список використаних джерел

1. Дуднік Н. Уміння професійної самоорганізації як засіб підвищення адаптованості першокурсників до умов навчання у вищій школі / Дуднік Ніна // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2009. – Вип. 25. Ч. 4. – С. 81-88.

2. Ильинская Я.А. Самоорганизация студентов в системе дополнительного непрерывного образования / Ильинская Я.А. [Электронный ресурс] // Вестник МГОУ: электронный журнал. – 2013. - № 1. – Режим доступа: www.evestnik-mgou.ru

3. Некрасова С.М. Готовність педагога до професійного саморозвитку: сутність, структура, проблеми дослідження / Некрасова С.М. // Науковий вісник Мелітопольського університету. Серія “Педагогіка”. – Режим доступу: http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/articles/2010/28_05.pdf

4. Ральникова И. А. Рефлексивное автопроектирование как технология самоорганизации в контексте становления и преобразования жизненных перспектив личности / Ральникова И. А. // Сибирский психологический журнал. – 2009. – № 33. – С. 104-107.